

УДК 371.3:811.111:378.147:373.5.016:81'243

DOI: <http://doi.org/10.32589/1817-8510.2024.4.319761>

Черниш Валентина Василівна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та методики навчання іноземних мов,
Київський національний лінгвістичний університет,
ORSID iD: 0000-0002-5457-5024
valentyna.chernysh@knlu.edu.ua

Мельник Катерина Олегівна,
асистент кафедри англійської мови та методики її навчання
Вінницький державний педагогічний університет імені
М. Коцюбинського
ORSID iD: 0000-0001-9819-5827
kmelnyk@vspu.edu.ua

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ВПРАВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-СТРАТЕГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОМУ АУДІЮВАННІ ДЛЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті обґрунтовано актуальність розробки системи вправ для формування навчально-стратегічної компетентності в професійно орієнтованому аудіюванні для майбутніх учителів англійської мови. У зв'язку з цим метою статті виступила розробка теоретичних передумов створення системи вправ для формування навчально-стратегічної компетентності в професійно-орієнтованому аудіюванні для майбутніх учителів англійської мови.

Розкрито сутність навчально-стратегічної компетентності майбутніх учителів англійської мови, охарактеризовано особливості їх професійно-орієнтованого аудіювання та на цій основі розроблено комплекс вправ для прогресивного формування відповідної компетентності. Доведено, що сучасна освітня парадигма вимагає вдосконалення методик навчання, які враховують зростаючу роль самостійної та стратегічно орієнтованої діяльності студентів. Проаналізовано сутність навчально-стратегічної компетентності, визначено її когнітивні, метакогнітивні, комунікативні та афективні компоненти, а також їхню роль у професійній підготовці вчителів.

Розроблено систему вправ, спрямовану на розвиток умінь аналізувати мовленнєві ситуації, обирати ефективні стратегії комунікації, здійснювати рефлексію та критичну оцінку власних результатів у процесі аудіювання. Систему вправ класифіковано за критерієм етапів формування навчально-стратегічної компетентності: підготовчого, навчального, закріплюючого. З'ясовано, що професійно-орієнтоване аудіювання передбачає використання автентичних матеріалів, моделювання реальних педагогічних ситуацій та інтеграцію міжкультурних аспектів у навчання. Систематизовано типи завдань, що сприяють розвитку стратегій аудіювання, таких як прогнозування змісту, аналіз інтонації мовця, виділення ключової інформації та запам'ятовування професійної лексики. Обґрунтовано, що запропоновані вправи дозволяють ефективно формувати стратегічні навички, необхідні для підготовки майбутніх педагогів, та забезпечують їхню здатність

до автономного навчання. Доведено, що запропонована система вправ сприяє інтеграції навчально-стратегічної компетентності в структуру професійної підготовки вчителів, що є важливим чинником розвитку їхньої фахової майстерності та здатності використовувати інноваційні методики викладання.

Ключові слова: навчально-стратегічна компетентність, професійно-орієнтоване аудіювання, система вправ, знання, аудитивні вміння, мовленнєві навички аудіювання, автономне навчання, підготовка вчителів англійської мови, майбутні вчителі англійської мови.

Chernysh Valentyna,
Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor
Head of the Department of pedagogy
and methods of teaching foreign languages
Kyiv National Linguistic University,
ORCID iD: 0000-0002-5457-5024
valentyna.chernysh@knlu.edu.ua

Melnyk Kateryna,
assistant of the department of English language
and methods of its teaching Vinnytsia
Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
ORCID iD: 0000-0001-9819-5827
kmelnyk@vspu.edu.ua

THEORETICAL PREREQUISITES OF CREATING A SYSTEM OF EXERCISES FOR FORMING LEARNING-STRATEGIC COMPETENCE IN PROFESSIONALLY ORIENTED LISTENING COMPREHENSION FOR FUTURE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS

The article substantiates the relevance of developing a system of exercises for the formation of teaching and strategic competence in professionally oriented listening for future English teachers. In

this regard, the purpose of the article is to develop the theoretical prerequisites for creating a system of exercises for the formation of teaching and strategic competence in professionally oriented listening for future English teachers.

The article reveals the essence of future teachers' of English teaching and strategic competence, characterizes the peculiarities of their professionally oriented listening and, on this basis, develops a set of exercises for the progressive formation of the relevant competence. It is proved that the modern educational paradigm requires improvement of teaching methods that take into account the growing role of independent and strategically oriented students' activities. The essence of educational and strategic competence is analyzed, its cognitive, metacognitive, communicative and affective components are defined, as well as their role in the professional training of teachers.

A system of exercises aimed at the developing teacher trainees' the ability to analyze speech situations, choose effective communication strategies, reflect on and critically evaluate their own results in the process of listening is developed. The system of exercises is classified according to the criteria of educational and strategic competence developing stages: preparatory, training, and consolidation. It has been found that professionally oriented listening involves the use of authentic materials, modeling of real pedagogical situations and intercultural aspects integration into teaching. The tasks' types that contribute to the development of listening strategies, such as content prediction, analysis of speaker's intonation, selection of key information and memorization of professional vocabulary, are systematized. It is substantiated that the proposed exercises allow developing effectively strategic skills necessary for the training of future teachers and ensuring their ability to learn autonomously. It is proved that the proposed system of exercises contributes to the integration of educational and strategic competence into the process of teacher's professional training, which is an important factor in the development of their professional skills and ability to use innovative teaching methods.

Keywords: teaching and strategic competence, professionally oriented listening, system of exercises, knowledge, listening skills and habits, autonomous learning, English language teacher training, teacher trainees,

Постановка проблеми. Сучасна освітня парадигма передбачає підготовку висококваліфікованих фахівців, здатних не лише опановувати спеціалізовані знання, а й ефективно використовувати їх у професійній діяльності. У цьому контексті вивчення англійської мови (АМ), зокрема в аспекті аудіювання, є одним із ключових компонентів підготовки майбутніх учителів. Аудіювання як основний засіб сприйняття й розуміння усного мовлення, відіграє важливу роль у формуванні професійної компетентності, адже забезпечує здатність учителя на такому рівні володіти АМ, щоб вільно комунікувати в різноманітних ситуаціях педагогічної діяльності. Однак, незважаючи на зростаючу увагу до цієї проблеми, рівень сформованості навичок і вмінь аудіювання у широкого загалу здобувачів освіти залишається недостатнім. Причиною є як певна обмеженість підходів до розробки навчальних матеріалів, так і недостатня орієнтація на формування навчально-стратегічної компетентності (НСтК), яка дозволяє ефективно організовувати процес самостійного опанування аудіювання.

Актуальність дослідження визначається необхідністю оновлення методик навчання майбутніх учителів АМ відповідно до сучасних викликів освітнього середовища. З огляду на зростаючу роль самостійної та стратегічно орієнтованої діяльності студентів у навчанні, постає потреба у створенні ефективної системи вправ, яка б не лише сприяла формуванню навичок і розвитку НСтК. До структурного складу цієї компетентності входять зокрема знання і вміння аналізувати мовленнєві ситуації, обирати ефективні стратегії для розв'язання комунікативних завдань та критично оцінювати власні результати.

НСтК є одним із базових складників професійної підготовки сучасного вчителя АМ. Успішне її формування забезпечує здатність педагога не лише ефективно виконувати свої обов'язки, а й сприяти розвитку в учнів умінь автономного навчання. Учитель, у якого сформована НСтК на належному рівні, може слугувати моделлю для наслідування, допомагаючи учням розвивати їхню здатність до самостійного опанування навчальним матеріалом, критичного мислення та креативного підходу до вирішення комунікативних завдань. Це особливо важливо в умовах швидкої зміни інформаційних та комунікаційних технологій, що вимагають від педагогів постійного вдосконалення своїх професійних знань і вмінь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему формування НСтК у різних аспектах підготовки майбутніх педагогічних кадрів, а саме у формуванні граматичної і лексичної компетентностей шляхом застосування різних засобів навчання, мовленнєвій діяльності та аудіюванні, розглядали як зарубіжні, так і вітчизняні науковці: Т. Білошицька, Е. Голдман, Дж. Грір, А. Гром, Ю. Гудима, Д. Давіт, О. Жовнич, К. Завізіон, М. Каленик, В. Каленська, А. Карраш, Б. Крендалл, О. Лебідь, Л. Левітіна, Т. Литньова, Я. Поченюк, В. Рябоконь, А. Сакетт, А. Сантос, В. Свиридчук, В. Черниш, А. Хомик, В. Шаравара та ін. Наявність численних наукових досліджень, присвячених формуванню НСтК, свідчить про різноманіття підходів і концепцій, які можна умовно згрупувати за кількома тематичними напрямками. Це, зокрема, питання функціонального аспекту стратегічної компетентності, системи вправ для її формування, рефлексивних та диференційованих підходів у навчанні, а також інтеграції сучасних цифрових інструментів у процес розвитку навчально-стратегічної компетентності.

Перший напрям охоплює роботи, які розкривають функціональний аспект НСтК. Зокрема, Я. Поченюк (2019) у своїй науковій праці досліджує комунікативно-стратегічну компетентність майбутніх учителів АМ, акцентуючи увагу на її значенні для професійної підготовки та ефективної міжкультурної комунікації. Доповнюють цей аспект роботи Л. Левітіної та К. Завізіон (2024), які аналізують ме-

тоди та технології формування стратегічної компетентності майбутніх фахівців.

У рамках наступного напрямку дослідження спрямовані на розробку та впровадження системи вправ для формування стратегічної компетентності в різних видах мовленнєвої діяльності. В. Черниш (2015) запроваджує формування НСтК у процесі розвитку в майбутніх учителів АМ компетентності в професійно орієнтованому говорінні. О. Жовнич (2017) пропонує систему вправ для формування компетентності у професійно орієнтованому писемному спілкуванні майбутніх журналістів, Ю. Гудима (2018) розробила систему вправ для формування НСтК майбутніх учителів АМ в професійно орієнтованому діалогічному мовленні. В. Свиридюк (2023) розроблено комплекс вправ для формування компетентності в професійно спрямованому читанні у майбутніх учителів німецької мови. Ці дослідження висвітлюють суто практичні організації навчального процесу та його методичного забезпечення.

У рамках іншого напрямку науковці розкривають специфіку формування НСтК в різних видах професійно орієнтованого мовлення. Так, В. Каленська у кількох роботах досліджує особливості формування цієї компетентності у говорінні, зокрема через використання рефлексивного й диференційованого підходів (Каленська, 2023), а також за допомогою використання інструментів штучного інтелекту, таких як ChatGPT (Каленська, 2024). До цього ж тематичного напрямку можна віднести напрацювання А. Хомик (2022), в яких проаналізовано процес формування стратегічної компетентності в усному спілкуванні АМ у майбутніх фахівців з інформаційних технологій.

Ще один напрям пов'язаний із дослідженням теоретичних основ НСтК та її місця в іншомовній освіті. Т. Литньова та Т. Білошицька (2023) висвітлюють роль стратегічної компетентності як цілі шкільної іншомовної освіти, тоді як О. Лебідь та В. Шаравара (2019) аналізують її як складову професійної компетентності. М. Каленик було здійснено ґрунтовний теоретичний аналіз формування англійськомовної НСтК учнів базової школи (Каленик, 2022). Ці дослідження формують основу для розуміння концептуальних засад компетентнісного підходу в освіті та висвітлюють сутнісні характеристики НСтК у процесі вивчення АМ.

Останній з виділених нами напрямів відображає міжнародний контекст досліджень стратегічної компетентності. В. Каленською (2023) було проаналізовано погляди українських і зарубіжних науковців на формування НСтК. Зі свого боку, зарубіжний науковець Д. Давіт (2020) вивчає стратегічну компетентність саме у процесі навчання іноземних мов, А. Гром з колегами (2020) розробили низку вправ для розвитку стратегічного мислення. Такі дослідження розширюють горизонти наукового пошуку, пропону-

ючи порівняльний аналіз і можливості адаптації світового досвіду до українських реалій.

Окремо варто відзначити дисертаційні роботи, які деталізують специфіку формування НСтК. Наприклад, Ю. Гудима (2018) досліджує цю компетентність у контексті діалогічного мовлення. В. Рябоконт (2016) висвітлює теоретико-феноменологічні аспекти діяльнісної (стратегічної) компетентності в контексті вивчення української мови. Ці масштабні роботи заклали надійний фундамент для подальших теоретичних та емпіричних досліджень НСтК у процесі вивчення тієї чи іншої мови.

Отже, аналіз наукових публікацій демонструє широту і багатогранність підходів до формування НСтК. Урахування цих напрацювань є необхідним для створення ефективної системи вправ для професійно орієнтованого аудіювання майбутніх учителів АМ. У той же час варто констатувати, що незважаючи на численні дослідження, присвячені розвитку компетентностей майбутніх учителів, питання формування НСтК у контексті професійно-орієнтованого аудіювання залишається недостатньо вивченим. Зокрема, відсутні цілісні підходи до створення систем вправ, які б одночасно сприяли розвитку аудитивних умінь і стратегічного мислення студентів. У більшості наявних програм підготовки акцент зроблено на механічному відтворенні мовленнєвих структур, що не відповідає сучасним вимогам до формування компетентнісної моделі навчання. Перераховані аргументи вказують на необхідність розробки інноваційної системи вправ, яка б враховувала потреби майбутніх учителів АМ, забезпечувала їх готовність до професійної діяльності та формувала здатність до стратегічного самонавчання.

Мета статті полягає у розробці теоретичних передумов створення системи вправ для формування НСтК в професійно орієнтованому аудіюванні для майбутніх учителів АМ. Для досягнення поставленої мети необхідно розкрити сутність НСтК майбутніх учителів АМ, охарактеризувати особливості професійно орієнтованого аудіювання та на цій основі розробити відповідну систему вправ для прогресивного формування вказаної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Навчально-стратегічна компетентність посідає важливе місце в системі професійної підготовки майбутніх учителів АМ. Це пов'язано з тим, що високий рівень її розвитку забезпечує здатність ефективно організовувати власну навчальну діяльність, процес спілкування в цілому і впроваджувати передові методики до процесу навчання іноземної мови. Ця компетентність інтегрується до загальної структури професійної підготовки, доповнюючи фахові, методичні, комунікативні та педагогічні компетентності (Гудима, 2018). Вона забезпечує майбутніх учителів умінням аналізувати професійні завдання, адаптувати навчальні стратегії

до різних освітніх і комунікативних ситуацій та ефективно використовувати сучасні підходи до навчання. Крім того, НСтК дозволяє майбутнім фахівцям реалізовувати компетентнісний підхід у навчанні, який передбачає розвиток в учнів здатності не лише накопичувати знання, але й формування умінь самостійно опановувати новий мовленнєвий матеріал і здатність застосовувати його на практиці (Лебідь, 2019).

Ми цілком поділяємо думку М. Каленик, яка зазначає, що у системі підготовки вчителів ця компетентність формується шляхом поєднання теоретичного навчання та практичної діяльності, що включає розроблення та застосування професійно орієнтованих завдань і вправ, спрямованих на формування стратегічного мислення та рефлексивних навичок і вмінь. Враховуючи специфіку педагогічної діяльності, НСтК є не лише інструментом професійного зростання вчителя, але й засобом підвищення ефективності навчання учнів, зокрема у сфері іноземної підготовки (Каленик, 2022).

Поняття НСтК тісно пов'язане з концепцією стратегічного навчання, яке розглядається як усвідомлений, цілеспрямований процес, що включає планування, реалізацію та контроль діяльності, спрямованої на набуття знань, формування навичок і розвиток умінь (Каленська, 2023; Каленька, 2024; Литньова, 2023). Зміст НСтК охоплює систему знань, умінь і навичок, необхідних для розроблення, вибору й ефективного застосування стратегій у процесі навчання. Зокрема, вона включає когнітивні, метакогнітивні, комунікативні й афективні компоненти, які сприяють оптимізації процесу засвоєння інформації, адаптації до нових умов і вдосконаленню власного навчального досвіду. Когнітивний аспект цієї компетентності пов'язаний із здатністю розуміти й аналізувати завдання, визначати їхню складність та обирати відповідні способи їх вирішення. Метакогнітивний компонент передбачає здатність до самоспостереження, оцінювання власного прогресу та коригування стратегій навчання відповідно до отриманих результатів. Комунікативний аспект визначає використання стратегій для налагодження ефективної взаємодії у професійних і навчальних контекстах, а афективний окреслює управління емоційним станом учасника спілкування для збереження мотивації та подолання труднощів у процесі комунікації (Поченюк, 2019; Рябоконь, 2016; Dawit, 2020). Таким чином можна з упевненістю твердити, що НСтК є багатогранним явищем, що забезпечує здатність до ефективного та самостійного навчання, сприяючи професійному розвитку майбутніх педагогів в цілому та вчителів АМ зокрема.

Досить вдале визначення НСтК серед майбутніх учителів АМ було запропоновано В. Каленською: дослідниця розуміє цей різновид компетентності як готовність і здатність мовця до усвідомленого, ефек-

тивного та самостійного навчання й керування процесом іноземного монологічного, а також діалогічного мовлення у різних професійних ситуаціях, що передбачає добір та використання доречних стратегій для досягнення поставленої комунікативної мети (Каленська, 2023, с. 15).

На думку Ю. Гудими стратегічні навички відіграють значну роль у забезпеченні ефективності навчання іноземної мови, оскільки вони дозволяють вчителям оптимізувати освітній процес та сприяти активному засвоєнню матеріалу учнями та формуванню у них англійськомовної комунікативної компетентності. Зокрема, вони забезпечують учителю здатність розробляти дидактично обґрунтовані стратегії навчання, що відповідають цілям, змісту та рівню підготовки учнів. Одним із ключових аспектів стратегічних навичок є спроможність аналізувати потреби та індивідуальні особливості учнів, що дозволяє адаптувати викладання до різних стилів навчання та рівнів володіння АМ (Гудима, 2018).

Крім того, як зазначають О. Лебідь та В. Шарвара, що сформовані стратегічні навички в майбутніх учителів сприяють розвитку інтерактивних методів навчання, зокрема, таких, що базуються на моделюванні реальних ситуацій, інтеграції автентичних матеріалів та використанні сучасних цифрових технологій. Вчитель, який володіє стратегічними навичками, здатен навчати учнів ефективних стратегій опановувати іноземну мову, зокрема її мовних аспектів таких, як фонетичні, лексичні, граматичні, техніка читання та письма, а також видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, читання, письмо та говоріння, що у свою чергу і складає іноземну комунікативну компетентність (Лебідь, 2019). Роль стратегічних навичок і вмінь також проявляється у здатності вчителя ефективно оцінювати досягнення учнів, використовуючи різноманітні підходи, стратегії і тактики до оцінювання, такі як поточне, підсумкове та само- та/або взаємооцінювання. Ці навички й уміння дозволяють учителям не лише оцінювати результати навчання, а й формувати в учнів здатність до саморефлексії, необхідні для їхнього подальшого професійного та академічного розвитку (Хомик, 2022).

Професійно орієнтоване аудіювання є важливим компонентом іноземної підготовки майбутніх учителів АМ, оскільки воно спрямоване на розвиток здатності сприймання й розуміння усного мовлення в професійних контекстах. Цей вид мовленнєвої діяльності відрізняється цілеспрямованістю та адаптованістю до специфіки професії діяльності, що передбачає здатність майбутніх учителів ефективно використовувати АМ в освітньому середовищі, а також під час спілкування з колегами й участі в міжнародних професійно орієнтованих заходах (участь у конференціях, проектах, стажувань, курсах підвищення кваліфікації, участь у програмах академічної мобіль-

ності, тощо) у процесі міжкультурного спілкування (Шевкопляс, 2014). Особливістю професійно орієнтованого аудіювання є те, що воно охоплює автентичні мовленнєві ситуації, пов'язані з педагогічною діяльністю, такі як сприймання лекцій, інструкцій, завдань, аналіз навчальних матеріалів, обговорення методик навчання, професійних проблем або участь у дискусіях. Воно передбачає розвиток не лише загальних навичок і вмінь аудіювання, але й здатності виділяти ключову інформацію, розпізнавати мовленнєві стратегії співрозмовників та враховувати професійну лексику й культурні особливості спілкування (Шляхитна, 2023).

Професійно орієнтоване аудіювання інтегрує кілька рівнів обробки інформації: фонетичний (розпізнавання звуків, інтонації), лексико-граматичний (сприйняття та розуміння слів та граматичних структур), когнітивний (розуміння значення висловлювань) та прагматичний (інтерпретація намірів мовця залежно від контексту). Для забезпечення ефективності цього процесу необхідне цілеспрямоване навчання, яке передбачає використання автентичних аудіоматеріалів, розвиток стратегій аудіювання (наприклад, прогнозування змісту, постановка запитань, перепитування, уточнення, звернення до співрозмовника за роз'ясненням та/або допомогою, тощо) і виконання завдань, що моделюють реальні професійні ситуації (Шляхитна, 2023). Можна стверджувати, що професійно орієнтоване аудіювання є не лише засобом формування іншомовної компетентності, але й інструментом професійного розвитку майбутніх учителів АМ.

Завдання з аудіювання, орієнтовані на формування професійних компетентностей майбутніх учителів АМ, розробляються з урахуванням специфіки їхнього майбутнього фаху. Основна мета таких завдань – сприяти розвитку вмінь сприймати, аналізувати й інтегрувати інформацію, необхідну для ефективної роботи в професійному середовищі, а також формувати стратегічні, комунікативні та методичні компетенції. Одним із типів завдань є завдання на аудіювання інструкцій і рекомендацій, які спрямовані на формування вмінь розуміти усні пояснення, що безпосередньо стосуються викладання. Це можуть бути занотовування інструкцій для проведення навчальних занять, методичних порад або опису навчальних стратегій, що вчать майбутніх педагогів фокусувати увагу на ключовій інформації та застосовувати її на практиці. Другий тип завдань передбачає роботу з автентичними аудіоматеріалами, такими як фрагменти уроків, записи педагогічних семінарів або конференцій. Такі завдання допомагають розвивати вміння аналізувати педагогічні ситуації, виділяти ефективні методи навчання, а також розпізнавати професійну лексику та стилі спілкування. Третій тип завдань спрямований на розвиток міжкультурної компетентності через

сприйняття усного мовлення в контексті культурних відмінностей. Наприклад, це можуть бути завдання на слухання діалогів чи виступів, які демонструють приклади й особливості навчання іноземної мови в інших країнах. Вони дозволяють майбутнім учителям розуміти нюанси міжкультурної комунікації та враховувати їх у своїй педагогічній діяльності (Шевкопляс, 2014).

Особливу роль відіграють завдання на розвиток стратегій аудіювання, як от: прогнозування змісту, запам'ятовування ключових слів, аналіз інтонації мовця та вміння задавати уточнювальні запитання тощо. Такі завдання формують в майбутніх учителів здатність ефективно обробляти інформацію й адаптувати стратегії залежно від конкретної ситуації. Завдання з слухання аудіювання, орієнтовані на формування професійних компетентностей, забезпечують розвиток не лише іншомовних навичок і вмінь, але й педагогічних умінь, готуючи майбутніх учителів до виконання складних професійних завдань у динамічному, багатомовному і полікультурному освітньому середовищі.

Переходячи безпосередньо до розробки системи вправ, спрямованих на прогресивне формування НСтК необхідно включити у поле уваги сучасне розумінні категорії “система вправ”, представленою у джерельній базі. На думку О. Жовнич саме вправа виступає тим організуючим засобом (“будівельним матеріалом”), з якого складається процес навчання іноземних мов, а система вправ, у свою чергу, – головним чинником, який забезпечує навчальний процес і досягнення бажаного результату в опануванні мови (Жовнич, 2017, с. 110). Комплекс вправ забезпечує: а) вибір необхідних завдань, що відповідають характеристикам конкретного вміння чи навички; б) встановлення правильного порядку виконання вправ; в) методично обґрунтовану організацію навчального матеріалу та його відповідність; г) регулярність (постійність) використання певного матеріалу та вправ; д) налагоджену взаємодію (співвідношення та взаємозв'язок) різних форм мовленнєвої діяльності між собою. Як зазначає дослідниця, у структурі вправ має бути врахований конкретний тип мовленнєвої діяльності. Це зумовлено тим, що навички й уміння та здатність використовувати різні види мовленнєвої діяльності мають особливості та розвиваються за певними закономірностями (Жовнич, 2017). У свою чергу система вправ має корелювати з етапами засвоєння знань, формування і розвитку мовленнєвих навичок і вмінь: процес розпочинається з опанування мовного матеріалу, переходить до етапу формування початкових умінь і навичок, а завершується етапом розвитку та вдосконалення мовленнєвих здібностей. Окрім того, система вправ повинна враховувати поетапне формування когнітивних здібностей, де кожен етап включає в себе послідовність конкретних дій. Ці

дії складаються з трьох фаз: орієнтовної, виконавчої та контрольної (Жовнич, 2017).

Система вправ для прогресивного формування НСтК і є ключовим компонентом методичної системи, спрямованої на підготовку майбутніх учителів АМ до професійної діяльності. Розробка такої системи базується на теоретичних засадах і принципах, які враховують особливості формування стратегічних навичок аудіювання та потреби професійно орієнтованої іншомовної підготовки. Основою підходу є інтеграція когнітивного, комунікативного та діяльнісного аспектів, що забезпечує поступовий і системний розвиток необхідних умінь. Зокрема, система вправ будується з урахуванням принципу послідовності (від простих до складних завдань), автентичності матеріалів, моделювання реальних професійних ситуацій і варіативності завдань для забезпечення багатоаспектного розвитку компетентності (Grome, 2020).

Етапи формування НСтК відображають прогресивний характер засвоєння стратегій і умінь (табл. 1). Першим етапом є виконання підготовчих вправ, які спрямовані на розвиток базових стратегічних умінь, таких як сприймання основної інформації, прогнозування змісту висловлювань чи розпізнавання ключових слів. Ці вправи включають завдання на роботу з короткими автентичними текстами, де студенти практикують розуміння загальної ідеї висловлювань та ідентифікацію ключових понять.

Другий етап передбачає виконання навчальних вправ, які орієнтовані на відпрацювання професійно орієнтованих стратегій аудіювання. Завдання цього етапу містять складніші тексти, пов'язані з педаго-

гічними ситуаціями, наприклад, інструкції до уроків, уривки навчальних семінарів чи діалоги між учителями. Студенти навчаються не лише розуміти текст на рівні змісту, але й аналізувати специфіку мовленнєвих стратегій співрозмовників, визначати комунікативні цілі та враховувати професійну лексику.

Етап вправ на активізацію полягає у виконанні закріплювальних вправ, які спрямовані на інтеграцію стратегій аудіювання до реальних навчальних ситуацій. Навчальні завдання цього етапу моделюють професійне спілкування, наприклад, участь у дискусіях, аналіз методичних рекомендацій чи реакцію на запити учнів. Основна увага приділяється комплексному використанню стратегій аудіювання в умовах реального часу, що дозволяє майбутнім учителям адаптуватися до практичних потреб та вимог професії.

Для кожного етапу можна запропонувати конкретні приклади вправ. Наприклад, на першому етапі студентам можна запропонувати завдання на ідентифікацію головної теми тексту або визначення незнайомих слів за контекстом. На другому етапі вправи можуть включати аналіз автентичних аудіоматеріалів із запитаннями на розуміння деталей чи структурну організацію тексту. На третьому етапі виконуються інтерактивні завдання, такі як симуляція педагогічних ситуацій із подальшим обговоренням стратегій спілкування.

Результати дослідження. Отже, теоретичні передумови створення система вправ для формування НСтК у професійно орієнтованому аудіюванні є важливим елементом підготовки майбутніх учителів АМ. Вона забезпечує поступове засвоєння стратегій

Таблиця 1

**Система вправ для формування
навчально-стратегічної компетентності в професійно орієнтованому аудіюванні
майбутніх учителів англійської мови**

Комплекси вправ	Мета	Типи вправ	Приклади завдань
Підготовчі вправи	Розвиток базових стратегічних умінь	Завдання на ідентифікацію ключових слів, прогнозування змісту, розуміння загальної ідеї тексту	Слухання короткого тексту та вибір основної теми; визначення ключових слів у реченнях; передбачення змісту наступної частини тексту на основі першої
Навчальні вправи	Відпрацювання професійно орієнтованих стратегій аудіювання	Аналіз автентичних текстів, визначення комунікативних цілей, робота з професійною лексикою	Слухання інструкцій для проведення уроку та відповіді на запитання; аналіз уривків з уроків, визначення комунікативних стратегій мовця; вибір правильних реакцій у ситуаціях професійного спілкування.
Вправи на активізацію	Інтеграція стратегій аудіювання в реальних навчальних ситуаціях	Симуляції професійного спілкування, обговорення методичних рекомендацій, інтерактивні завдання	Розігрування ситуацій: викладач може давати інструкції студентам, що стосуються аудіювання з подальшим аналізом ефективності викладу інформації; обговорення методичних порад після прослуховування запису педагогічного семінару

Джерело: підготовлено самостійно

та умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності, та сприяє інтеграції теоретичних знань і практичних навичок. Запропонований підхід, що передбачає поетапне виконання підготовчих, навчальних і закріплювальних вправ, дозволяє не лише розвинути базові когнітивні навички, а й удосконалити здатність до аналізу, адаптації й застосування професійно орієнтованих стратегій у реальних навчальних ситуаціях. Використання автентичних матеріалів, моделювання професійного спілкування та врахування індивідуальних особливостей студентів сприяють максимальному наближенню навчального процесу до умов реальної педагогічної практики. Виокремлення теоретичних передумов для створення системи вправ є основою для підвищення якості іншомовної підготовки майбутніх фахівців, що відповідає сучасним вимогам професійної освіти.

Перспективами подальших досліджень є адаптація розробленої системи вправ до різних рівнів мовної підготовки, подальша розробка шляхів використання інформаційно-комунікаційних технологій у процес аудіювання, а також аналіз ефективності запропонованих вправ у різних ситуаціях педагогічної взаємодії.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Гудима, Ю. П. (2018). Формування у майбутніх учителів англійської мови навчально-стратегічної компетентності в діалогічному мовленні: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2018. 236.
- Жовнич, О. В. (2017). Система вправ для формування компетентності професійно орієнтованого англomовного писемного спілкування майбутніх журналістів. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 48. 110–114. URL: <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/2996> (дата звернення: 12.12.2024).
- Каленик, М. (2022). Формування англomовної навчально-стратегічної компетентності учнів базової школи як освітня проблема у науковій літературі. *Освіта. Інноватика. Практика*. 10 (4). 6–14. DOI: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol10i4-001>.
- Каленська, В. Л. (2023). Формування навчально-стратегічної компетентності в англійськомовному професійно орієнтованому говорінні майбутніх учителів в аспекті рефлексивного й диференційованого підходів. *Іноземні мови*. 3. 14–19. DOI: <http://10.32589/1817-8510.2023.3.290244>.
- Каленська, В. Л. (2024). Формування навчально-стратегічної компетентності в англійськомовному професійно орієнтованому говорінні майбутніх учителів із використанням ChatGpt. *Іноземні мови*. 2. 39–46. DOI: <http://doi.org/10.32589/1817-8510.2024.2.306369>.
- Лебідь, О. В., Шаравара, В. В. (2019). Тактично-стратегічна компетентність як складова професійної компетентності фахівця. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. Педагогічні науки*. 2 (18). 302–309.
- Левітіна, Л. В., Завізіон, К. Г. (2024). Методи і технології формування стратегічної компетентності майбутніх фахівців. *Актуальні питання у сучасній науці*. 4 (22). 965–975. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-4\(22\)-965-975](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-4(22)-965-975).
- Литньова, Т. В., Білошицька, Т. Ю. (2023). Стратегічна компетентність у складі цілей сучасної шкільної іншомовної освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2 (60). 291–297. URL: http://eprints.zu.edu.ua/36764/1/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_2023.pdf (дата звернення: 12.12.2024).
- Поченюк, Я. В. (2019). Функційний аспект комунікативно-стратегічної компетентності майбутніх учителів англійської мови. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. VII (85). Issue: 208. 41–44. DOI: <https://doi.org/10.31174/SEND-PP2019-208VII85-10>.
- Рябоконт, В. В. (2016). Формування діяльнісної (стратегічної) компетентності в учнів на уроках української мови в основній школі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. Черкаси, 227 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/14744/1/Рябоконт_дисертація_остаточний_вар_ант_21.06.pdf (дата звернення: 12.12.2024).
- Хомик, А. Ю. (2022). Формування стратегічної компетентності в професійно орієнтованому усному англomовному спілкуванні майбутніх фахівців з інформаційних технологій: дис. ... канд. пед. наук: 011 Освітні, педагогічні науки / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 290 с.
- Черниш, В. В. (2015). Теоретико-методичні засади формування у майбутніх учителів професійно-орієнтованої англomовної компетенції в говорінні: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ. 46.
- Шевкопляс, Л. В. (2014). Зміст формування англomовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі самостійної роботи. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. Вип. 119. 265–273. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2014_119_67 (дата звернення: 14.12.2024).
- Шляхтіна, О. (2023). Особливості формування навичок аудіювання у процесі викладання англійської мови для спеціальних цілей. *Pedagogical Sciences Theory and Practice*. 29–33. DOI: <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2023-4-04>.
- Dawit, D. A. (2020). Strategic competence and its implication in language teaching. *International Journal of English Literature and Culture*. 8 (5). 143–149.
- Grome, A., Crandall, B., Karrasch, A., Sackett A., Santos, A., Goldman, E., Greer, J. (2020). *Strategic thinking skill-building exercises*. New York: Routledge. 160 p. URL: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1094193.pdf> (last accessed: 15.03.2024).
- Kalenska, V. (2023). Формування навчально-стратегічної компетентності: погляди українських і зарубіжних науковців. *Proceedings of the VIII International Conference "Discourse of Professional and Creative Communication: Linguistic and Cultural, Cognitive, Translation-Related, and Methodological Perspectives"*. Kyiv, 19 May, 2023. 156–158. URL: https://www.researchgate.net/publication/381913881_Formuvanna_navchalno-strategichnoi_kompetentnosti_poglyadi_ukrainskikh_i_zarubiznih_naukovciv (дата звернення: 12.12.2024).
- Swyrydyuk, V. (2023). A subsystem of exercises for the formation of professionally directed reading competence of future German teachers during independent work. *The scientific and methodological journal Foreign Languages*. 5. 3–13. DOI: <https://doi.org/10.32589/1817-8510.2023.3.290241>.

REFERENCES

- Hudima, Yu. P. (2018). Formuvannia u maibutnikh uchyteliv anhliiskoi movy navchalno-stratehichnoi kompetentnosti v dialohichnomu movlenni [Formation of educational-strategic competence in dialogic speech in future English teachers] (Candidate's thesis). Kyivskyi natsionalnyi linhvistychnyi universytet, Kyiv. [In Ukrainian].

- Zhovnych, O. V. (2017). Systema vprav dlia formuvannia kompetentnosti profesiino oriantovanoho anhlomovnoho pysemnogo spilkuvania maibutnikh zhurnalistiv [A system of exercises for forming the competence of professionally oriented English written communication in future journalists]. *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problem – Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, (48), 110–114. Retrieved from <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/2996> [In Ukrainian].
- Kalenyk, M. (2022). Formuvannia anhlomovnoi navchalno-stratehichnoi kompetentnosti uchniv bazovoi shkoly yak osvittia problema u naukovi literaturi [Formation of English-language educational-strategic competence in basic school students as an educational issue in scientific literature]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovations. Practice*, 10 (4), 6–14. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol10i4-001> [In Ukrainian].
- Kalenska, V. L. (2023). Formuvannia navchalno-stratehichnoi kompetentnosti v anhlomovnomu profesiino oriantovanomu hovorenni maibutnikh uchyteliv v aspekti refleksyvnogo y dyferentsiovano-ho pidkhodiv [Formation of educational-strategic competence in English professionally oriented speaking of future teachers in the aspect of reflexive and differentiated approaches]. *Inozemni movy – Foreign Languages*, (3), 14–19. <https://doi.org/10.32589/1817-8510.2023.3.290244> [In Ukrainian].
- Kalenska, V. L. (2024). Formuvannia navchalno-stratehichnoi kompetentnosti v anhlomovnomu profesiino oriantovanomu hovorenni maibutnikh uchyteliv iz vykorystanniam ChatGPT [Formation of educational-strategic competence in English professionally oriented speaking of future teachers using ChatGPT]. *Inozemni movy – Foreign Languages*, (2), 39–46. <https://doi.org/10.32589/1817-8510.2024.2.306369> [In Ukrainian].
- Lebid, O. V., & Sharavara, V. V. (2019). Taktychno-stratehichna kompetentnist yak skladova profesiinoi kompetentnosti fakhivtsia [Tactical-strategic competence as a component of professional competence of a specialist]. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelja. Serii: Pedahohika i psykholohiia. Pedahohichni nauky – Bulletin of Alfred Nobel University. Series: Pedagogy and Psychology. Pedagogical Sciences*, 2 (18), 302–309. [In Ukrainian].
- Levytna, L. V., & Zavizion, K. H. (2024). Metody i tekhnologii formuvannia stratehichnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv [Methods and technologies for forming strategic competence in future specialists]. *Aktualni pytannia u suchasni nauki – Current Issues in Modern Science*, 4 (22), 965–975. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-4\(22\)-965-975](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-4(22)-965-975) [In Ukrainian].
- Lytniova, T. V., & Biloshytska, T. Yu. (2023). Stratehichna kompetentnist u skladi tsilei suchasnoi shkilnoi inshomovnoi osvity [Strategic competence as a part of the goals of modern school foreign language education]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current Issues of Humanities*, 2 (60), 291–297. Retrieved from http://eprints.zu.edu.ua/36764/1/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_2023.pdf [In Ukrainian].
- Pocheniuk, Ya. V. (2019). Funktsiinyi aspekt komunikatyvno-stratehichnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv anhliskoi movy [Functional aspect of communicative-strategic competence in future English teachers]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VII (85), Issue 208, 41–44. <https://doi.org/10.31174/SEND-PP2019-208VII85-10> [In Ukrainian].
- Riabokon, V. V. (2016). Formuvannia diialnisnoi (stratehichnoi) kompetentnosti v uchniv na urokakh ukrainskoi movy v osnovnii shkoli [Formation of activity-based (strategic) competence in students in Ukrainian language lessons in basic school] (Candidate's thesis). Cherkaskyi natsionalnyi universytet imeni Bohdana Khmelnytskoho, Cherkasy. Retrieved from <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/14744> [In Ukrainian].
- Khomyk, A. Yu. (2022). Formuvannia stratehichnoi kompetentnosti v profesiino oriantovanomu usnomu anhlomovnomu spilkuvanii maibutnikh fakhivtsiv z informatsiynykh tekhnologii: dys... kand. ped. nauk: 011 Osvitni, pedahohichni nauky [Formation of strategic competence in professionally oriented oral English communication of future specialists in information technologies: PhD dissertation in pedagogical sciences: 011 Educational, pedagogical sciences]. Ternopilskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni Volodymyra Hnatiuka, Ternopil. [In Ukrainian].
- Chernysh, V. V. (2022). Teoretyko-metodychni zasady formuvannia u majbutnih uchyteliv profesijno oriantovanoi anglomovnoi kompetencii v govornini. Dys. dokt. ped. nauk [Theoretical and methodological foundations of forming prospective teachers' professionally oriented speaking competence. Dr. ped. sci. diss abstract]. Kyiv. 46 s.
- Shevko, L. V. (2014). Zmist formuvannia anhlomovnoi kompetentnosti v audiuvanni maibutnikh uchyteliv u protsesi samostiinoi roboty [Content of forming English competence in listening among future teachers during independent work]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: Pedahohichni nauky – Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences*, (119), 265–273. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2014_119_67 [In Ukrainian].
- Shliakhtina, O. (2023). Osoblyvosti formuvannia navychok audiuvannia u protsesi vykladannia anhliskoi movy dlia spetsialnykh tsilei [Features of forming listening skills in the process of teaching English for specific purposes]. *Pedahohichni nauky: teoriia i praktyka – Pedagogical Sciences Theory and Practice*, (4), 29–33. <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2023-4-04> [In Ukrainian].
- Dawit, D. A. (2020). Strategic competence and its implication in language teaching. *International Journal of English Literature and Culture*, 8 (5), 143–149 [In English].
- Grome, A., Crandall, B., Karrasch, A., Sackett, A., Santos, A., Goldman, E., & Greer, J. (2020). *Strategic thinking skill-building exercises*. New York: Routledge. Retrieved from <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1094193.pdf> [In English].
- Kalenska, V. (2023). Formuvannia navchalno-stratehichnoi kompetentnosti: pohliady ukrainskykh i zarubiznykh naukivtsiv [Formation of educational-strategic competence: views of Ukrainian and foreign researchers]. *Proceedings of the VIII International Conference "Discourse of Professional and Creative Communication: Linguistic and Cultural, Cognitive, Translation-Related, and Methodological Perspectives"*, Kyiv, May 19, 2023, 156–158. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/381913881_Formuvanna_navchalno-strategichnoi_kompetentnosti_poglyadi_ukrainskykh_i_zarubiznykh_naukovtsiv [In Ukrainian].
- Swyrydyuk, V. (2023). A subsystem of exercises for the formation of professionally directed reading competence of future German teachers during independent work. *The scientific and methodological journal Foreign Languages*, (5), 3–13. <https://doi.org/10.32589/1817-8510.2023.3.290241> [In English].

Отримано 06.11.2024 р.